

НАСТАВА ИСТОРИЈЕ СТАРОГ РИМА НА БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

Сажетак: Катедра за историју старог века на Великој школи (од 1905. године Универзитету) основана је 1897. године. Катедра је функционисала у склопу класичне филологије све до 1930. године, када је формиран Семинар за историју старог века. Предавач Историје старог века од оснивања Катедре па све до 1938. године био је Никола Вулић. Историју Рима предавао је по два сата недељно. У рукописној заоставштини Николе Вулића, која се налази у Народној библиотеци Србије, сачуване су научникове припреме за предавања из Историје Рима. На основу њих и скрипте професора Вулића, која се чува у библиотеци Семинара за стари век Филозофског факултета у Београду, могуће је сагледати како је текла настава из овог предмета.

Кључне речи: настава, припреме за предавања, професор, Никола Вулић

Катедра за историју старог века на Великој школи основана је 1897. године и све до 1930. године била је у склопу Класичне филологије. Те године формиран је посебан Семинар за историју старог века. Управник Семинара за стари век од његовог оснивања до 1938. године био је Никола Вулић (1872-1945. године), да би након његовог пензионисања ту дужност обављао Веселин Чајкановић, а од 1941. године доцент за класичну филологију Растислав Марић.¹ Никола Вулић је држао наставу из Историје старог века од оснивања катедре до пензионисања 1938. године. Предавао је Историју источних народа по један сат недељно, док је наставу из Историје Грчке и Историје Рима изводио по два сата. Повремено је организовао и курс Епиграфике или Историје наших земаља у античко доба и ови семинари су имали карактер специјалних курсева на којима се дискутовало о новим проблемима и резултатима у науци.²

Део Вулићеве рукописне заоставштине, која се данас чува у Народној библиотеци Србије у Београду, садржи његове припреме за предавања и помену-те специјалне курсеве.³ Такође је сачувана и скрипта настала према Вулићевим предавањима са наведеном страном литературом, на основу које се види да је

¹ *Сто година Филозофског факултета*, Београд 1963, 240.

² НБС, Р 432/2а, 15.

³ НБС, Р 382/1, Р 467/4а, Р 467/4б, Р 467/4в, Р 467/4г, Р 467/4д, Р 467/4ђ, Р 467/5а, Р 467/5б, Р 467/5в, Р 467/4г, Р 467/6, Р 435/1а,

Вулић пратио инострану продукцију. Сачувана је и Вулићева преписка са колегама из иностранства (Х. Обермајер, А. Бадој, Ј.П. Кирос, Ј. Ферцијал, Ф. Делгер, В. Филхелм) од којих је често добијао најновија издања релевантних стручних публикација.⁴

Никола Вулић је рођен 1872. године у Скадру, граду који се у то време налазио у саставу Отоманског царства. Основну школу је завршио у Бољевцу, нижу гимназију је похађао у Зајечару и Алексинцу, док је у Београду завршио вишу гимназију и Велику школу 1893/94. године. У то време предавачи на Великој школи су били Јован Туроман (латински језик и књижевност), Лука Зима (грчки језик), Михаило Валтровић (археологија) и Јован Ђорђевић (историја старог века), о којима Вулић није имао нарочито мишљење. У аутобиографским белешкама Вулић наводи да је Јован Ђорђевић препричавао Ливија, Плутарха и некакву немачку или мађарску историју антике.⁵ Туроман је предавао онако како се предаје у гимназији, док се књижевношћу није ни бавио. Зима је добро познавао грчки језик, али га наука није интересовала. У Валтровићевим предавањима осећало се одсуство духа и познавања уметности. Захваљујући одличном познавању класичних језика и историјског метода, Вулић је већ 1896. године одбранио докторску дисертацију «*Historische Untersuchungen zum Bellum Hispaniense*» под менторством Ј. Фридриха на Минхенском универзитету *Ludovico-Maximilanea*.⁶ Дисертација је била штампана у Минхену.⁷ Одмах након одбране дисертације Вулић је маја 1897. године постављен за ванредног професора Опште историје старог века на Великој школи.⁸ О почецима професуре је забележио: «Моји другови (А. Белић, Б. Петронијевић, С. Станојевић, Ј. Радоњић) и ја унели смо на београдску Велику школу нов научни дух. Могло би се рећи да на Великој школи пре нас, барем у духовним наукама, није било много праве науке. Ми смо почели радити сасвим онако како се у Европи ради.»⁹ У циљу побољшања наставе Вулић је одмах почео са прикупљањем издања најважнијих античких извора и дела савремене историографије. Обезбедио је и то да библиотека Велике школе почне да прима релевантне серије часописа. Захваљујући његовим напорима стизала су и знања о најновијим резултатима истраживања из различитих области класичних наука.

О почецима професуре забележио је: «Моји другови (А. Белић, Б. Петронијевић, С. Станојевић, Ј. Радоњић) и ја унели смо на београдску Велику школу

⁴ Архив САНУ, 11 275/2-4, 10331/286-287, 10331/292, 10331/300, 10331/550, 10331/559, 10331/560-564

⁵ НБС, Р 432/2а свеска носи наслов Мој живот (1-12), 7.

⁶ НБС, Р 476/9-10 сачуван је оригинал дипломе о стеченом звању доктора наука на Универзитету *Ludovico-Maximilanea*

⁷ *Historische Untersuchungen zum Bellum Hispaniense*. München, Kgl. Hof- und Universitätsdruckerei Dr C. Wolf und Sohn, 1896, str. 63 8 (докторска дисертације) остала ми је недоступна

⁸ НБС, Р 476/9-10, указ којим Александар Први, краљ Србије, на предлог министра просвете и црквених послова поставља 7. маја 1897. године за ванредног професора Опште историје Старог века у Великој школи др Николу Вулића, професора београдске реалке.

⁹ НБС, Р 432/2а, Мој живот I, 7.

нов научни дух. Могло би се рећи да на Великој школи пре нас, барем у духовним наукама, није било много праве науке. Ми смо почели радити сасвим онако како се у Европи ради.»¹⁰ У циљу побољшања наставе Вулић је одмах почео са прикупљањем издања најважнијих античких извора и дела савремене историографије. Обезбедио је и то да библиотека Велике школе почне да прима релевантне серије часописа. Захваљујући његовим напорима стизала су и знања о најновијим резултатима истраживања из различитих области класичних наука. Године 1901. године Вулић је био изабран за редовног професора. Када је Велика школа уздигнута на ранг Универзитета 1905. године Вулић је изабран за ванредног професора. Редовни професор је по други пут постао 1919. године. За редовног члана Српске академија наука и уметности изабран је 1921. године.

Предавања која је Вулић држао била су разнородна и обухватала су теме из грчке и римске историје, историје источних народа, метрологије, метрике, епиграфике, критике извора и књижевности.¹¹ Сам је истакао да је критику ставио на прво место и «да је летело перје Тита Ливија и Плутарха на све стране.»¹² Посебну пажњу је обраћао на изворе, о чему опет сведоче припреме за предавања које садрже биографије најважнијих писаца римске историје и детаљну анализу њихових дела.¹³ Сачувана предавања из историје Рима за зимски семестар 1897/98. године сведоче да је курс почињао најранијом римском историјом од оснивања града и етрурског доба.¹⁴ Најпре је говорио о изворима за одређени период, да би потом указао на модерну литературу. Иако су белешке за предавања настале 1897/98. године Вулић је писао кратак приказ дела објављених свега неколико година раније. Међу наведеном литературом су и дела Т. Момзена¹⁵, Х. Низена¹⁶, К. Вахшмита, у том периоду најзначајнија и највећа имена античких студија.¹⁷ У поменутиим припремама за предавања посебно је обрадио почетке римске историографије, да би предавања касније била допуњена, јер усе сачуваној скрипти он позива и на Паисово дело о критици најстарије римске историографије из 1915. године.¹⁸ Једно предавање било је посвећено Тит Ливију, а поред биографије и његовог књижевног рада посебно се осврнуо на то да ли је Ливије користио у III веку Полибија и које изворе је још могао читати.¹⁹ Интересантно

¹⁰ НБС, Р 432/2а, Мој живот I, 7.

¹¹ НБС, Р 382/1 Мисирска историја, која представља припреме за предавања у току летњег семестра 1898/9. године, рукопис садржи 48 прегледно писаних страна и чини се да је био спреман за штампу

¹² НБС, Р 432/2а, Мој живот I, 7.

¹³ НБС, Р 467/4а Извори за римску историју, припреме за предавања у зимском семестру 1897/8. године

¹⁴ НБС, Р 467/4бв

¹⁵ Т. Mommsen, *Römische Geschichte* I, Berlin 1893.

¹⁶ Н. Nissen, *Italische Landeskunde* I, Berlin 1883.

¹⁷ С. Wachsmuth, *Einleitung in das Studium der alten geschichte*, Leipzig 1895.

¹⁸ Библиотека Семинара за стари век ФФБ, Историја старог века по предавањима г. др. Вулића, 98 табак, 24; Е. Pais, *Storia critica di Roma durante i primi cinque secoli*, Roma 1915.

¹⁹ НБС, Р 467/3

је да о овом питању Вулић није изнео своје мишљење већ се само осврнуо на ставове других научника: Ф. Лахмана, А. Швеглера, Г. Б. Нибура, Т. Лукаса.²⁰ Посебно је обрадио и питање Закона дванаест таблица.²¹ Наиме, сматрао је да су Закони били под slabим грчким утицајем и «да је то законодавство варварско, које се ублажава постепено у додиру са Грцима.»²² У посебном предавању дао је преглед римске војске од републиканског доба до позног римског царства.²³ Поред основног текста уносио је и скице размештаја центурије и како изгледа «двојни ред». Све Вулићеве белешке су врло уредне, наслови су истицани великим словима и оловком у другој боји. Поред основног текста увек је са стране остављао довољно простора где је уносио појашњења одређених термина из главног текста.

Један део скрипте према Вулићевим предавањима је из Историје римске уметности. За предавања о римској уметности Вулић је користио Шпрингерово дело. Антон Шпрингер је био први професор историје уметности у Бону и Лајпцигу и написао је прву синтезу историје уметности у пет томова.²⁴ У скрипти није наведено које Шпрингерово дело је коришћено, али је представљена уметност на Апенинском полуострву од праисторијског доба до позног Римског царства. Прво поглавље је посвећено раном праисторијском добу на северу и југу Италије и подробним описом халштатске културе. У поглављу насловљеном «Терамаре у Северној Италији», Вулић је изнео исцрпне податке о остацима терамаре на територији северне Италије, на основу чега се види да је био добро обавештен о археолошким налазима са територије Италије у овом периоду. Посебно поглавље је посветио етрурском сликарству на зиду, као и етрурској архитектури.

Други део скрипте садржи Вулићева предавања из историје Старог истока, Грчке и Рима. Римску историју отпочиње поглављем насловљеним «Праисторијско доба» у коме је посебно обрадио палеолитско, неолитско, бронзано и гвоздено доба. Као најважнију литературу за ово поглавље препоручио је следећа дела: Curt Wachsmuth, *Einleitung in das Studium der alten geschichte*, Leipzig 1895; Theodor Mommsen, *Römische geschichte* I, Berlin; Eduard Mayer, *Geschichte des Altertums* II, Berlin 1902; Heinrich Nissen, *Italische Landeskunde* I, Berlin 1883; Carl Peter, *Zeittafeln der römische geschichte* VI, 1882. На основу наведених публикација закључујемо да је Вулић пратио савремену светску продукцију и препоручивао је студентима као додатну литературу. Посебно поглавље је насловљено «Извори за римску историју» и поред имена Салустија Криспа, Плутарха, Дион Касија и Апијана Вулић је написао кратак коментар: «Употребити обазриво јер су тендециозни.»²⁵ У поглављу које је насловио «Модерна литература» помиње

²⁰ НБС, Р 467/4а

²¹ НБС, р 467/46, 1-5.

²² НБС, Р 467/46, 2.

²³ НБС, Р 467/5г

²⁴ А. Springer, *Handbuch der Kunstgeschichte*, 5 vols, Stuttgart 1855.

²⁵ Библиотека Семинара за стари век ФФБ, Историја старог века по предавањима г. др. Вулића, 89.

дела Е. Мејера²⁶ из 1902. године и дело Е. Паиса²⁷ из 1915. године, што указује на то да је скрипта морала настати после 1915. године. У скрипти нигде није јасно назначено да ли је настала на основу Вулићевих предавања или ју је он сам приредио. Чини се да скрипту ипак није приредио сам Вулић јер је био против тога да наставници пишу уџбенике за студенте. Наиме, у дневним новинама «Правда» Вулић се успротивио томе да универзитетски наставници пишу уџбенике, јер би се на тај начин удаљавали од посла научника.²⁸ Био је против одлуке да се у издању Универзитета штампају уџбеници за студенте, јер студенти тада не би похађали предавања и ослонили би се искључиво на уџбенике. Такође је сматрао да уџбеници садрже само елементарне податке и да би студенти морали да консултују литературу на страним језицима. Проблем је настајао јер студенти нису знали стране језике и једини начин да их науче био је да им се дају уџбеници на страним језицима. Зато је Вулић јавно иступио против тога да се фонд великог добротвора трговца Луке Ћаловића искористи за штампање уџбеника и предложио је да се средства уложе у научна истраживања.²⁹ И заиста, у скрипти је међу наведеном литературом, која се вероватно препоручује студентима, искључиво литература на страним језицима.

Посебну групу бележака чине предавања за специјалне курсеве из епиграфике.³⁰ Белешке садрже основне податке о натписима и латинској епиграфици и палеографији. Вулић је исписивао разне облике слова, наводио је различите скраћенице и њихово значење. Код навођења имена указивао је на то како се исписују имена легитимне и ванбрачне деце, имена странаца, робова и ослобођеника.³¹ Курсеве епиграфике је било могуће обogaћивати новим сазнањима до којих је Вулић долазио током својих археолошких екскурзија које је организовао сваке године пуних четрдесет година. Обилазио је разне делове Србије и Македоније и прикупљао је натписе које је објавио у осам свезака Античких споменика наше земље. То је монументална збирка која садржи око 2000 археолошких и епиграфских споменика који су најдрагоценији извор за познавање наше земље у античко доба.

Велика је била Вулићева посвећеност раду на Универзитету, на коме је провео пуних четрдесет година. Студенти су га поштовали, а он је њих сматрао за узданицу науке и културе. Према студентима историје заузимао је заштитнички и родитељски став, чак и на испитима, када је настојао да их хумором и ведрином ослободи треме.³² Чак ни они који не би положили у првом покушају нису били огорчени и љути, јер је професор имао разумевање за њихово «несналажење» у одговорима.

²⁶ E. Meyer, *Geschichte des Altertums*, Berlin 1902.

²⁷ E. Pais, *Storia critica di Roma durante i primi cinque secoli*, Roma 1915.

²⁸ *Правда*, бр.13.047, 23.02.1941.

²⁹ *Правда*, бр.13.047, 23.02.1941.

³⁰ НБС, Р 467/4а

³¹ НБС, Р 467/4

³² НБС, Р 432/7, 1

Иако је имао добар однос и сарадњу са студентима, није успео да међу њима пронађе свог достојног наследника. И њега је то мучило и у својим белешкама он је записао:

«Једно ме је мучило стално као наставника, за све време мог службовања у Великој школи и на Универзитету. За читавих четрдесет година, колико је трајала моја служба, ја готово нисам имао ученика с којима бих могао радити како треба. Из средње школе долазили би без знања грчког језика, а латински су знали сасвим недовољно. Међутим, та два стара језика темељ су на ком почива класична филологија или наука о старини. О правом научном раду са таквим ученицима није могло бити речи. Узалуд сам неколико година држао прави европски семинар. Ипак се могу похвалити да сам некима дао основе из које су се подигли у научнике, Д. Анастасијевић и В. Чајкановић, после су дошли и неки млађи.»³³

Могуће је да разлог томе што није изабрао асистента лежи у његовом строгом критеријуму и непомирљивој црти његовог карактера. Академик Ф. Папазоглу, у тексту прочитаном на научном скупу посвећеном 120-годишњици класичне филологије на београдском Универзитету, указује на то да би разлог ипак требало тражити у томе што се у међуратном периоду на отварање асистентског места гледало друкчије него у послератном периоду. У *Споменици Филозофског факултета* из 1963. године налазимо да је на Историјском одељењу 1946. године било шест професора и три предратна асистента, од тога два за Националну историју, који нису напредовала у каријери, и један за Средњи век. У наредном периоду од 1947. до 1963. године на том одељењу изабрана су 23 асистента. Управно у тој великој разлици у стварању научног кадра на Универзитету у међуратном и послератном периоду Ф. Папазоглу види разлог зашто Вулић није оставио себи наследника.³⁴

Вулић је дао велики допринос унапређењу наставе историје старог века, најпре на Великој школи, а потом и Универзитету. Вулићевим радом, као и доласком неколико истакнутих научника, такође школованих у иностранству (Драгољуб Павловић, Станоје Станојевић, Божидар Прокић), у области историје могло је доћи до повезивања наставе и научног рада, чиме је достигнут стварни универзитетски ниво.³⁵

Необјављени извори

Народна библиотека Србије (=НБС)

НБС, Р 382/1

НБС, Р 432/2а

НБС, Р 432/7

³³ НБС, Р 432/2а, 8.

³⁴ Ф. Папазоглу, Никола Вулић о себи, *Старинар* XLIX (1998), 257-261.

³⁵ С. Ђирковић, *О историографији и методологији*, Београд 2007, 153.

НБС, Р 435/1а

НБС, Р 467/3

НБС, Р 467/4а-ђ

НБС, Р 467/5а-г

НБС, Р 467/6а

НБС, Р 476/9-10

Архив САНУ, 11 275/2-4, 10331/286-287, 10331/292, 10331/300, 10331/550, 10331/559, 10331/560-564

Вулић, Никола: *Историја старог века по предавањима г. др. Вулића*, Библиотека семинара за стари век, 7757

Новински чланци

Правда, 1941: 23.02;

Литература

Папазоглу, Фанула: Никола Вулић о себи, *Старинар* XLIX (1998), 257-261. *Сто година Филозофског факултета*, Београд 1963, 240- 244.

Ћирковић, Сима: *О историографији и методологији*, Београд 2007.

Ирена Љубомировић

TEACHING OF THE HISTORY OF THE OLD ROME AT THE BELGRADE UNIVERSITY IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Summary: The Department of the ancient history at the Great school (the University, from 1905.) was founded in 1897. The Department was a part of classical philology till 1930. when the seminar for the ancient history was formed. Nikola Vulić was professor of the ancient history from founding seminar till 1938. He taught the history of the Old Rome for two hours a week. The manuscript legacy by Nikola Vulić kept in the National Library of Serbia. This legacy contains his preparation for lectures from the history of the Old Rome. Based on these and scriptes of professor Vulić, which is held in the library of the Seminar for ancient history of Belgrade Faculty of Philosophy, it was possible to relize how the lectures were held.

Key words: teaching, preparation for lectures, professor, Nikola Vulić